

**Epos o Gilgamešovi:
Z akkadských, sumerských
a chetitských originálů
přeložili a úvodními
studiemi opatřili
Jiří Prosecký
a Marek Rychtařík,**

**Praha: Nakladatelství
Lidové noviny 2018, 448 s.**

ISBN 978-80-7422-599-4.

Epos o Gilgamešovi patří bezesporu mezi nejdůležitější díla světové literatury. Jeho výsadní postavení ilustruje například fakt, že jej populární vědomostní hra Trivial Pursuit povýšila na „nejstarší literární dílo na světě“. A český čtenář má štěstí, že po spíše rozpačitých začátcích kolem poloviny 20. století a eklektických, třebaže čtivých překladech prof. Lubora Matouše z 2. poloviny 20. století vychází v tomto tisíciletí v Nakladatelství Lidové noviny již podruhé kvalitní, řekněme akademický překlad všech dostupných relevantních verzí. Připomeňme si krátce obsah *Eposu* i tohoto překladu, než se podrobněji podíváme na změny, kterými překlad za posledních 15 let prošel.

Gilgameš, „ze dvou třetin bůh a z jedné člověk“, patří mezi (patrně) legendární vládce Uruku raně dynastického období (před pol. 3. tis.), kteří se stali hrdiny řady sumerských literárních skladeb, zachovaných povětšinou z první poloviny druhého tisíciletí. V té době se objevují i nejstarší akkadské příběhy a parafráze (rozšířené a překládané po celém Předním východě), které jistý Sin-leqe-unninní koncem druhého tisíciletí spojil do „kanonické“ verze o jedenácti plus jedné tabulce.

Po hymnickém prologu zjišťujeme, že Gilgameš zase až tak úžasným vládcem Uruku není a je třeba mu stvořit rovnocenného soupeře jménem Enkidu, aby si obyvatelé odpočali od jeho neustálé buzerace. Enkidu je na druhé tabulce domestikován

metodou „víno, ženy, zpěv“. Nicméně s Gilgamešem se oproti očekávání spřátelí, aby se na třetí tabulce připravili a na čtvrté vyrazili do Cedrového lesa, kde na páté zabijí tamního strašidelného vládce Chumbabu. Vzápětí, na začátku šesté tabulky, Gilgameš okázale odmítá necudný návrh bohyně Ištar, která si – pokořena – u svého otce vyžádá nebeského býka a pošle jej zdevastovat Uruk. Enkidu s Gilgamešem jej zabijí, v genderové scéně se muži radují a ženy pláčou. Enkidu stačí urazit Ištar (házet masem po bohyni je ovšem nápad hodný primitiva!), je proklet a na sedmé tabulce umírá. Osmá tabulka popisuje honosný pohřeb a devátá Gilgamešovu dlouhou cestu za nesmrtností. Na akčnější, desáté tabulce (a zároveň na konci světa) potkává postupně důležité vedlejší postavy: šenkýřku Siduri, převozníka Uršanabiho a nesmrtelného Úta-napištiho. Ten mu na jedenácté tabulce obšírně popisuje, jak zachránil sebe i ostatní faunu před potopou, aby mu pak jen tak mezi řečí dal dvě šance na nesmrtnost, které Gilgameš trestuhodně promarní. Vrací se do Uruku s prázdnýma rukama a skladba končí, jak začínala – oslavným popisem města. Dvanáctá tabulka je jakýmsi epilogem, přidaným později překladem sumerské skladby *Gilgameš, Enkidu a podsvětí*. Enkidu se na ní vydává do podsvětí, kam Gilgamešovi spadly jeho oblíbené předměty *pukku* a *mekkū*. Nesplyne však patřičně s okolím a podsvětí jej už nevydá. Jen jeho duch smí vyvanout ven a sdělit Gilgamešovi, že člověk (tedy muž) si v podsvětí žije podle toho, kolik synů dokázal zplodit.

Naše kniha začíná po zhruba stostránkovém úvodu stostránkovým překladem právě této „standardní babylonské verze“. Pokračuje pak akkadskými fragmenty z jednotlivých období, od starobabylonského až po novoasyrské verze předcházející klasické nálezy ze slavné Aššurbanipalovy knihovny (podle nichž rekonstruujeme převážnou část oné standardní verze). Třetí překladová část je věnována neakkadským zněním; nejdříve asi na 70 stranách pěti sumerským epickým skladbám s Gilgamešem v hlavní roli (G. a Agga = Akka; G. a Chuvava; G. a nebeský býk; G., Enkidu a podsvětí; Gilgamešova smrt) a poté frag-

mentům v chetitštině, nalezeným v hlavním chetitském městě Chattuši (dnes Boghazköy) spolu s fragmenty v akkadštině a také v obtížně srozumitelné churritštině (jejichž překladu se badatelé odjakživa vynalézavě vyhýbají). Látku odemyká posledních asi padesát stran obsahujících rejstříky, literaturu, výklad přes sto šedesátí vlastních jmen a – jako prémie oproti předcházejícímu vydání – přehled babylonských měr a vah. Za 15 let kniha vyrostla o 30 stran a 84 korun.

Minulý překlad měl tu smůlu, že ve stejném roce (2003) vyšlo i nesmírně podrobné a kvalitní kritické vydání z pera největšího současného gilgamešologa Andrewa R. George, jehož znění již nemohlo být zohledněno a které se samozřejmě stalo předlohou překladu nového. Nejvíce je to pochopitelně znát na místech, která byla doplněna podle nově nalezených tabulek. Například tam, kde předchozí vydání hlásí uprostřed osmé tabulky „asi 50 řádků odlomeno“, máme nyní v rámci ozvěny jednoho rituálu žebříček podsvětních bohů: triáda velkých, nejen podsvětních, bohů Ištar, Bélet-ilí a Ereškigal, umírající a (snad) znovu se rodící bůh Dumuzi, bůh osudu Namtar a řada božských pracovníků v čele s hospodyní Chušbišou, metařem Qása-tábatem, domovnicí Ninšuluchatumou, řezníkem Bibuem (jímž začíná starší překlad po oněch 50 řádcích) a obětníkem Dumuzi-Abzuem.

Léta mezi oběma vydáními samozřejmě vyprodukovala i nepřeberně množství sekundární literatury, ze které v bibliografii postrádám v první řadě skvělou kolektivní monografii *Gilgamesch: Ikonografie eines Helden* (ed. H. U. Steyrmans), jež vyšla v roce 2011 v prestižní řadě *Orbis Biblicus et Orientalis* a jistě by pomohla náležitě rozvést poslední kapitoly úvodu, které se věnují Gilgamešovi a biblickým spisům, potažmo Gilgamešovi ve výtvarném umění. Úlohu prof. George na sebe tentokrát vzal další anglický badatel Martin Worthington, jenž se zabývá sofistikovanou ambivalencí jedenácté tabulky (ovšem reflektuje ji už překladová poznámka 273!) v právě vydané monografii *Ea's Duplicity in the Gilgamesh Flood Story*. Do třetice, pokud vedle roviny textové a interpretační

budeme po vzoru středověkých exegetů předpokládat, že text skrývá i jistou míru mystického významu, překlad by jistě unesl diagram, jímž geniální Simo Parpola (jehož edice byla, mimochodem, podkladem prvního vydání našeho překladu) přirovnává děj eposu k uskutečnění lidské duše (na straně 196 jeho stále provokativního článku z *Journal of Near Eastern Studies* 52/3, 1993, „The Assyrian Tree of Life: Tracing the Origins of Jewish Monotheism and Greek Philosophy“).

Bohužel v uvedeném mezidobí se do sumerského podsvětí odebral (a nepochybně v něm významné místo zaujal) překladatel sumerských skladeb a autor relativně rozsáhlé a výjimečně čtivé úvodní studie k nim, prof. Blahoslav Hruška. Vedoucí překladatelského kolektivu Jiří Prosecký sice přeložil „jeho“ sumerské sklady nově a spolehlivě, nicméně z pietních či jiných důvodů svůj úvod k nim omezil na několik stran. Opačným směrem se naopak úvod k chetitské verzi z pera Marka Rychtaříka, jenž své původní tři strany výrazně přepracoval, ba zdvojnásobil. Nově čtenáře seznamuje se svým názorem na pravlast Indoevropanů a difúzi jejich anatolské větve, jakož i na vztah obou typů písma, jimiž se v Anatolii druhého tisíciletí před Kristem psalo. Tedy s tématy neustále diskutovanými a s Gilgamešem souvisejícími jen velmi volně. Klínopis měl být jazykem spjatým s královskou rodinou a náboženstvím, zatímco hieroglyfy sloužit širokým vrstvám a běžné administrativě. Tato hypotéza předpokládá, že všechny hieroglyfické administrativní texty podlely zkáze, a je tedy prakticky nefalzifikovatelná. Za svůj vznik mimo jiné vděčí, zdá se, nedokonalé znalosti italských její přední proponentky Willemijn Waal (tak soudí Massimiliano Marazzi, „News about Anatolian Hieroglyphic Writing“, *News from the Lands of the Hittites* 2, 2018, 45-54: 47n). Bude patrně lepší zůstat u tradičního, nálezovou situaci respektujícího dělení: hieroglyfy pro nápisy monumentální, klínopis pro tzv. „kanonické“ texty a (jakkoli sporé) administrativní záznamy. Ani názor, že anatolské hieroglyfy vznikly až v „pozdějším období“ Chetitské říše, není přijímán bez výhrad

(o celé púltisíciletí je postaršuje zejména holandská škola – vedle již zmíněné W. Waal například Fred Woudhuizen).

Je věcí názoru, zda novému vydání prospělo vyřazení naivně odvážných ilustrací Jany Jirouškové, byť je tiráž nadále slibuje.

Při listování novým Gilgamešem nad těmito nepřatnými výhradami zřetelně převládá úcta před důkladnou, až minuciózní prací autora rozsáhlého úvodu a překladu. Tu přidány fragment, který s sebou přináší změnu řádkování a vše s tím spojené (zejména vyjasněné znění páté tabulky), tu opravené slovo, tu zohlednění současné interpretace poškozených řádků, tu nový odkaz v poznámce pod čarou. Nabízí se tedy závěrem parafrázovat nadšení učitele národů: „Málo jest ještě národů, kteříž by tak pravdivě, vlastně i jasně Gilgameše v svém jazyku mluvícího slyšeli!“

PAVEL ČECH

Religio: Revue pro religionistiku

28/1, 2020, 99-101.

<https://doi.org/10.5817/Rel2020-1-8>

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Filip Horáček, K čemu je věštění ze snů? Překlad a výklad Synesiova spisu *O snech*,

Červený Kostelec: Pavel Mervart
2018, 453 s.

ISBN 978-80-7465-345-2.

Filip Horáček je znám širší odborné veřejnosti zejména jako spoluautor nové učebnice klasické řečtiny (*Filip Horáček – Radek Chlup, Učebnice klasické řečtiny*, Praha: Academia 2012), vedle toho ovšem publikoval řadu článků a dílčích studií věnovaných pozdní řecké patristice a zejména postavě Synesia z Kyréné (†413 po Kr.). Současná publikace je tedy plodem téměř

desetiletého výzkumu na tomto v Čechách více méně nezmapovaném poli a zároveň je i předznamenáním rozsáhlé dvojsvazkové synesiovské studie, jejíž vydání v nakladatelství Toga je ohlášeno na letošní rok.

Horáčkova monografie přináší překlad, obsáhlou doprovodnou studii a podrobný komentář ke stručnému pojednání *O snech* (*De insomniis*) pozdějšího křesťanského biskupa a novoplatonika Synesia z Kyréné, vzdělaného v alexandrijské škole slavné filosofky Hypatie. Samotné dílko je zajímavé hned z několika ohledů: od vzdělaného křesťana pátého století bychom předně očekávali vášnivě odsouzení veškeré mantiky jako takové. V Synesiově době křesťanství zdánlivě definitivně triumfovalo a nejdůležitější stará kultická střediska včetně tradičních věštíren byla poměrně nedávno uzavřena císařem Theodosiem, ač protipohanská opatření byla zejména na periferii říše uplatňována s různou mírou přísnosti. Celkové naladění spisu *O snech* je však přesně opačné: nejedná se sice o přímou apologii tradiční antické zbožnosti, představuje ale rétoricky vybroušenou chvalořeč na jednu z tradičních věšteckých technik. Zrušená mystéria a věštírny přitom Synesiovi slouží jako pozitivní exempla, kterými dokládá nejen hodnotu a význam oneiromancie stojící mimo jakoukoli státní kontrolu a regulaci, nýbrž i její užitečnost a praktičnost: člověk nemusí nikam cestovat a utrácet čas a peníze; sny k nám přicházejí, když při spánku odpočíváme, a to i na cestách či válečných taženích; konečně je tento typ věštění přístupný komukoliv bez ohledu na věk, pohlaví či sociální status.

V kontextu antického pojetí snopravectví, jehož náčrt podává Horáček v oddíle 3b, je zcela unikátní, že Synesios předpokládá smysluplnost a věštnou hodnotu úplně všech snů, tj. nejenom obecně oceňovaných výsostných snových vizí, kdy se v naší obrazivosti (*fantasia*) zrcadlí v jakési refrakci na nižší ontologickou rovinu ideje, ale též i snů všedních a banálních, které Synesios poněkud překvapivě vykládá atomisticky: v jejich případě do obrazivosti vstupují obrázky, jež se jakoby odlupují či odskakují nejen z věcí přítomných, ale i minulých či budoucích, a tak nám umožňují je v určité míře předvídat či uhadovat. To, že